

บทที่ 1

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสังคมบุพกาลมนุษย์มีการดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ และ เพื่อจะ
ให้ชีวิตอยู่รอดได้ จึงจำเป็นต้องมีการแสวงหาความรู้ที่เกี่ยวกับธรรมชาติซึ่งอาจได้จากการ
สังเกต, การลองผิดลองถูกหรือโดยวิธีอื่น ๆ จากนั้นจึงสรุปออกมาเป็นบทเรียนที่มีความสัมพันธ์และ
เชื่อมโยงระหว่างการดำรงชีวิตของคนกับธรรมชาติ ความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับ
ธรรมชาติได้นำไปสู่การสร้างเชื่อ และให้ความเคารพต่อธรรมชาติรวมถึงการสร้างกฎเกณฑ์
ในการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ จนกลายเป็นที่ยอมรับจากสมาชิกภายในชุมชน ความรู้และ
กฎเกณฑ์ดังกล่าวได้มีการถ่ายทอดจากชนรุ่นหนึ่งไปสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง ให้ยึดถือปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกัน
ในสังคมนั้น ๆ อย่างมีความสุขและรักษาสິงที่บรรพบุรุษได้สั่งสมไว้ให้สูญหาย กระบวนการถ่ายทอดนี้
เรียกว่า กระบวนการสังคมประกิต หรือการกลมกลืนทางสังคม

การกล่อมเกลாதองสังคมดังกล่าว เป็นรูปแบบทางการศึกษาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้สังคมของตนดำรงอยู่ และช่วยให้บุคคลในสังคมสามารถมีชีวิตอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมนั้นได้เป็นอย่างดี แต่ในสังคมประกอบไปด้วยคนหมู่มาก ตัวแทน ของสังคมที่มีอยู่ตามธรรมชาติอยู่แล้ว จึงเป็นผู้นำหน้าในการกล่อมเกลาศักดิ์สิทธิ์ภาพของสมาชิก เช่น กลุ่มเพื่อน ครูผู้นำ ศาสนา ฯลฯ (สิทธิโชค วรานุสันติกุล, 2534 , หน้า 36)

สังคมในอดีตมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ วิธีการผลิตจึงมีความสอดคล้อง และมีความ
สมดุลกับธรรมชาติ ทั้งดิน น้ำ และป่าไม้ การจัดการในสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ของชุมชน ก่อเกิด
จากการที่สมาชิกในชุมชนได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้พื้นบ้านจากบรรพบุรุษ จนกลายเป็นแบบแผน
ในการดำเนินชีวิต และการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับครอบครัวและชุมชน
ซึ่งการถ่ายทอดการเรียนรู้ จะมีอยู่ในชีวิตประจำวัน พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย เขาสอนกันในเรื่องในนา
(นิพนธ์ เทียนวิหาร และคณะ, 2533 , หน้า 47) ตามวาระโอกาส หรือวิธีการสอนโดยตรง
อาทิ เช่น สู่สายิต ลำนำ ที่ชาวบ้านจับร้อง ประกอบการทำพิธีกรรม เช่น ประเพณีปี่พาทย์

หรือพิธีกรรมงานศพ ฯลฯ เหล่านี้ ทำให้คนรุ่นหลัง เกิดการตระหนักและเห็นคุณค่าในการอยู่ร่วมกันอย่างสัมพันธ์กับธรรมชาติและได้ร่วมกันดำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรมประเพณีของชนเผ่าตลอดมา ซึ่งมีความแตกต่างจากวิถีปฏิบัติของคนในรุ่นปัจจุบัน เพราะในขณะที่คนในปัจจุบันเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ จากธรรมชาติด้วยระบบความคิดทางเศรษฐกิจในเชิงทำลายทรัพยากร แต่สังคมอดีตรับผลประโยชน์จาก ป่า ดิน น้ำ เพียงเพื่อสนองความต้องการขั้นพื้นฐาน คือ ปัจจัย 4 ในการอยู่รอดของมนุษย์ ความคิดดังกล่าว จึงเปรียบเสมือนอุดมการณ์ ที่ทำให้สังคมดั้งเดิมดำรงอยู่ได้ท่ามกลางธรรมชาติ อย่างแยกกันไม่ออก เป็นสิ่งเกื้อกูลต่อกันและกัน ดังคำพังเพยของกะเหรี่ยงที่ว่า "ได้กินจากน้ำต้องรักษาน้ำ ได้กินจากป่าต้องรักษาป่า" ซึ่งเป็นกฎการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับน้ำ กับป่า และธรรมชาติแวดล้อม (ประเสริฐ ตระการศุภกร, 2534, หน้า 4) ขณะเดียวกัน สังคมในชนบทก็มิได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยวท่ามกลางธรรมชาติเท่านั้นหากแต่ยังมีความสัมพันธ์กับสังคมภายนอกด้วย ไม่ว่าจะเป็นนโยบายการพัฒนาประเทศ นโยบายด้านการศึกษา กลไกของรัฐ ฯลฯ นอกจากนี้ยังได้รับผลกระทบจากคนภายนอกที่เข้ามาเช่น การบุกรุกที่ดินทำกิน หรือการที่นายทุนเข้ามาถือสิทธิพลและอ้างสิทธิในการครอบครอง การทำสัมปทานป่าไม้ ในบริเวณที่เป็นที่อยู่อาศัยของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

เมื่อมีกระแสหรืออิทธิพลจากภายนอกเข้ามากระทบกับการดำเนินชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนในชนบทชุมชนเองก็ย่อมจะมีการปรับตัว (บุญเทียน ทองประสาน, 2531) ซึ่งอาจรวมไปถึงการปรับเปลี่ยนวิธีการในการเรียนรู้และการถ่ายทอดของคนภายในชุมชนนั้น ๆ ด้วย โดยแต่เดิมนั้นภายในชุมชนมีสถาบันครอบครัวที่เป็นสถาบันพื้นฐานทางสังคมในการเป็นตัวแทนของการถ่ายทอดเรียนรู้ อบรมบ่มเพาะนิสัย คนเฒ่าคนแก่ ปู่ย่า ตายาย รวมทั้งพ่อแม่มีบทบาทในการให้ความรู้หรือสอนลูกหลานโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการครองชีวิต การทำมาหากิน จารีตประเพณี พิธีกรรม หรือการระดมแรงงานเพื่อการปรับปรุงและฟื้นฟูสภาพแวดล้อมให้คงอยู่ควบคู่ไปกับการดำเนินชีวิตอย่างผาสุก ซึ่งนับได้ว่ามีคุณค่าเป็นอย่างยิ่งในการที่จะดำรงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน แต่หลังจากที่อิทธิพลของศาสนาพุทธได้แผ่ขยายเข้าไปในชุมชนชนบทและชุมชนชาวเขาหลายแห่ง วัดจึงกลายเป็นกลไกและสถานที่สำหรับพระสงฆ์ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และมีบทบาทในการอบรมบ่มเพาะ ศีลธรรมจรรยาให้กับเด็ก ๆ ภายในชุมชน ดังนั้นวัดจึงได้รับการยอมรับในฐานะที่

เป็นสถาบันหรือตัวแทนทางสังคมในการถ่ายทอดการเรียนรู้ อีกสถาบันหนึ่งต่อมาจากสถาบันครอบครัว ด้วยการที่พ่อแม่หรือผู้ปกครองส่งลูกหลานของตนเข้าบวชเรียนในบวรพุทธศาสนา ซึ่งลูกหลานนอกจากจะได้รับการอบรมด้านจริยธรรมจากพระภิกษุแล้ว ยังจะได้รับการสอนด้านวิชาชีพที่สามารถเลี้ยงชีพในหมู่บ้านหลังจากที่ลาสิกขาบทได้อีกด้วย

ระบบการถ่ายทอดและการเรียนรู้ของคนภายในชุมชนชนบทและชุมชนชาวเขา มีการเปลี่ยนแปลงไปอีก เมื่อรัฐบาลมีนโยบายการพัฒนาประเทศที่มุ่งไปสู่ความทันสมัยตามรูปแบบของประเทศทางตะวันตกระบบการศึกษาที่มุ่งเน้นการผลิตคนเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมได้เข้ามามีบทบาทในการนำความรู้สมัยใหม่เข้าสู่ชุมชนชนบทผ่านสถาบันทางการศึกษาคือ โรงเรียน และมีครูซึ่งเป็นบุคลากรที่ถูกส่งมาจากส่วนกลางเป็นผู้ที่มีบทบาทในการสอนลูกหลานของชาวบ้าน จากการที่ส่วนกลางทำหน้าที่ในการกำหนดหลักสูตรและทิศทางการศึกษาของประเทศ จึงทำให้ในปัจจุบันการถ่ายทอดความรู้ถูกผูกขาดโดยสถาบันเดียวคือ โรงเรียน ซึ่งเป็นระบบการศึกษาที่ครูฝึกหัดตัวเองว่ามีความรู้ทุกอย่างและนักเรียนต้องเป็นผู้รับความรู้จากครูฝ่ายเดียว ส่งผลทำให้ประชาชนขาดพลังอำนาจและตกอยู่ในวัฒนธรรมแห่งความเงียบ

หากมองในแง่ของการศึกษา จะเห็นว่าการศึกษาหรือการเรียนรู้ซึ่งกันและกันของชุมชนมิได้ถูกผูกขาดโดยสถาบันใดสถาบันหนึ่ง การสืบทอดความรู้ในการดำรงอยู่ชีวิต ระบบการผลิตที่มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เหล่านี้เป็นความรู้ที่ครอบครัวและชุมชนมีระบบในการถ่ายทอดเรียนรู้ และคงไว้เพื่อความยั่งยืนของชุมชน ดังนั้นชุมชนชนบทซึ่งรวมถึงชุมชนชาวเขาบางแห่ง ซึ่งแม้ไม่มีสถาบันทางการศึกษาคือ โรงเรียน หรือสถาบันทางศาสนา คือ วัด ก็สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุขและสอดคล้องอย่างกลมกลืนกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่ว่า ระบบความรู้และระบบการจัดการในการถ่ายทอดความรู้ของชุมชน ยังมีได้ถูกนำออกมาเปิดเผยต่อสังคมภายนอกมากน้อย ที่ผ่านมาสังคมชนบทจึงถูกประณามว่า ไม่มีความรู้เท่าทันสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคมโดยรวม ส่งผลทำให้ผู้มีอำนาจจากส่วนกลางพยายามที่จะยึดยึดความรู้จากภายนอกให้กับชุมชนชนบท โดยละเลยความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนที่แตกต่างกัน และไม่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน

ในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนในชนบทโดยส่วนมากจะมีทักษะและประสบการณ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้สนองตอบต่อวิถีการผลิตและการดำเนินชีวิต อีกทั้งยังมีความพยายามร่วมกันในการปกป้องและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เอาไว้เพื่อลูกหลานในอนาคต เช่นที่หมู่บ้านทุ่งยาว ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน หรือที่ชุมชนตำบลศิลาแลงจังหวัดน่าน ซึ่งสมาชิกส่วนมากเป็นชาวเขาเผ่าม้ง เป็นการแสดงให้เห็นว่า ชุมชนชนบทมีวิธีการในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตและระบบการผลิตของชุมชน อีกทั้งยังมีองค์ความรู้ที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการและสืบทอดความคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมให้กับชนรุ่นหลังอีกด้วย แต่ละชุมชนก็มีองค์ความรู้ที่แตกต่างกันไปตามแต่ละสภาพทางวัฒนธรรมและความเชื่อของตน

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสนใจที่จะทำการศึกษาถึงกระบวนการในการกล่อมเกลாதงสังคมของชุมชนในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของการกล่อมเกลาทงสังคม และปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลง โดยเลือกที่จะทำการศึกษาในชุมชนชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง เพราะว่าชุมชนกะเหรี่ยงมีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนและดำรงชีวิตสัมพันธ์กับป่าไม้ ดิน น้ำและทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ มาเป็นระยะเวลาอันยาวนานและยังคงสามารถดำรงรักษาคุณค่าที่ดีงามทางวัฒนธรรมไว้ได้เป็นอย่างมาก ดังนั้น องค์ความรู้และการจัดการในการกล่อมเกลาทงสังคมของชุมชนกะเหรี่ยงในฐานะที่เป็นทั้งผู้ใช้และผู้ดูแลทรัพยากรธรรมชาติ จึงเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่น่าจะให้ความสนใจและทำการศึกษาถึงการปฏิบัติการของชุมชนต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการปรับเปลี่ยนอย่างเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย เพื่อแสดงให้เห็นภายนอกถึงศักยภาพของชุมชนชาวเขา ในการดำรงอยู่อย่างสัมพันธ์ใกล้ชิดกับทรัพยากรธรรมชาติ และสามารถปกป้องรักษาสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการกล่อมเกลาทงสังคมเกี่ยวกับ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง
2. เพื่อศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงการกล่อมเกลาทงสังคมของชุมชนกะเหรี่ยงเกี่ยวกับ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลง

ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

1. ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการและปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงการกล่อมเกลาทางสังคมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชาวกะเหรี่ยง
2. เป็นแนวทางสำหรับส่งเสริมการถ่ายทอดการเรียนรู้ในชุมชนกะเหรี่ยงที่เกี่ยวกับระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างสอดคล้องระบบการผลิตและวิถีชีวิตของชุมชน
3. เป็นข้อมูลให้บุคคล องค์กรที่ทำหน้าที่ด้านการศึกษาและการพัฒนา สามารถนำวิธีการถ่ายทอดการเรียนรู้ไปขยายยังชุมชนอื่น

นิยามศัพท์

การกล่อมเกลาทางสังคม หมายถึง การสืบทอด ความรู้ ทักษะ ความเข้าใจ ตลอดจนทัศนคติ การตระหนักและเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณี ในการจัดการเพื่อการดำรงอยู่ของชีวิตโดยมีการถ่ายทอดจากผู้อาวุโส ไปยังลูกหลาน หรือจากเพื่อนบ้านและมีลักษณะที่ต่างกัันเช่น อาจสอนโดยตรง หรือการเรียนรู้ผ่านการประกอบพิธีกรรม เป็นต้น

ทรัพยากรธรรมชาติในที่นี้ หมายถึง ทรัพยากรป่าไม้, ดิน, และน้ำ รวมถึงอาหาร ยา สัตว์ ฯลฯ ที่ชุมชนกะเหรี่ยงบ้านแม่หารมีความสัมพันธ์และได้รับประโยชน์อยู่ด้วย

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลง หมายถึง สิ่งที่น่าสนใจอธิบายปรากฏการณ์ในชุมชนเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของกะเหรี่ยงแยกเป็น 2 ปัจจัยคือ ปัจจัยภายในชุมชนเช่น โครงสร้างทางสังคม เครือญาติ ความสัมพันธ์ทางความเชื่อและการผลิตปัจจัยภายนอกชุมชน เช่น นโยบายป่าไม้ การประกาศปิดป่า เพื่อยกเลิกสัมปทานป่าไม้ เป็นต้น

ขอบเขตของการวิจัย

การทำงานศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้ดำเนินการวิจัยได้จำกัดขอบเขตของการศึกษาไว้ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ศึกษาเป็นชุมชนชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง คือ หมู่บ้านแม่หาร หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านกรด อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีเหตุผลในการเลือกพื้นที่ในการทำวิจัยในครั้งนี้ คือ

1.1 เป็นหมู่บ้านชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง ซึ่งมีประวัติการตั้งถิ่นฐานมาเป็นระยะเวลานานและอยู่ติดเขตป่าอุดมสมบูรณ์

1.2 ยังคงมีผู้นำอาวุโสในการประกอบพิธีกรรมความเชื่ออย่างสัมพันธ์กับธรรมชาติ

1.3 ยังมีระบบความคิดความเชื่อและพิธีกรรมที่สนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากร-
ธรรมชาติ

2. ด้านเนื้อหา

2.1 ศึกษากระบวนการ วิธีการในการถ่ายทอดการเรียนรู้และการดำรงไว้ซึ่งความคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนกะเหรี่ยง เช่น การนำเอาความเชื่อเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติมาเล่าต่อกัน หรือประกอบเป็นพิธีกรรมเพื่อให้เกิดการยอมรับและปฏิบัติ

2.2 ศึกษาเหตุปัจจัยจากอดีต จนถึงปัจจุบันที่ก่อให้เกิดและเปลี่ยนแปลงกระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้ที่มีความเชื่อมโยงกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเช่น ระบบโครงสร้างทางสังคม ระบบเครือญาติ ระบบการผลิต ระบบความเชื่อและพิธีกรรม ฯลฯ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright© by Chiang Mai University

All rights reserved